

Beste Joris,

Bedankt voor je heldere en prikkelende videoboodschap. Mijn eerste antwoord, mijn eerste brief. Mijn voorbereiding heb ik wel gehad in het bekijken en beluisteren van je video. Je stelt me daarin een duidelijke, maar lastige vraag. Het is misschien wat flauw, maar ik ga eerst het woord object vervangen door het woord actor. Ik doe dit omdat het woord object mij en anderen onmiddellijk doet denken aan het woord subject en ik bij voorkeur geen onderscheid maak tussen object en subject.

“Wat is het verschil tussen een ~~object~~ actor en de relatie tussen twee ~~objecten~~ actoren en hoe zie je dat vanuit ANT als het gaat om het analyseren van theatrale maakprocessen. Wat deel je in als een ~~object~~ actor en wat deel je in als een relatie tussen ~~objecten~~ actoren?”

Wat je ook in je video al benadrukt, is dat wij het er over eens zijn dat alles een actor kan zijn. Misschien dat ik de neiging heb om die regel nog wat verder door te trekken. Dat ga ik in deze brief dan ook proberen met het statement dat alle benoembare relaties tussen actoren een onderdeel van de actoren zijn in plaats van iets tussen de actoren. Om dit te onderbouwen zal ik eerst ingaan op wat ik onder een actor versta en daarvoor zal ik kort ingaan op actor-netwerk theorie (ANT). Laat ik beginnen met een stuk uit mijn scriptie-in-woording.

- ANT als filosofie verschaft een beeld van de wereld die draait om verandering en relaties. In dit wereldbeeld zijn menselijke en niet-menselijke actoren niet per definitie verschillend. Iedere actor is slechts een actor in relatie tot andere actoren. Deze relaties én de actoren zelf zijn altijd aan verandering onderhevig. Iedere actor is bovendien ook een netwerk, thans het begrip actor-netwerk. Een actor is een tijdelijke punctualisering van een netwerk in de ogen van een beschouwer als gevolg van succesvolle translatie door alle actoren in het actor-netwerk.

- ANT als methode is een sociologische werkwijze om processen te bestuderen. Het richt zich op de wijze waarop kennis (of een product) tot stand komt. Daarbij worden zowel mensen als niet-mensen als actoren beschouwd. De methode gaat uit van een heterogeen netwerk van actoren en onderzoekt de wijze waarop deze actoren relaties aangaan, onderhouden en verbreken met betrekking tot een probleem.¹

Ik weet zelf ook nog niet wat de consequentie is als je relaties ook als onderdeel van actoren gaat zien. Maar een ding maakt het misschien wel duidelijk: een actor is niet: “een ding, een omkaderd iets, [...] een ding op een bepaalde manier, het heeft grenzen. Het heeft beperkingen en heeft een definitie en het lijkt niet te kunnen veranderen en dat is een belangrijk gegeven”, zoals jij zei over een object in je video.

Een belangrijke eigenschap van een actor is dat het juist wel kan veranderen, of beter gezegd, het altijd aan verandering onderhevig is. Het is altijd een ‘becoming-actor’. Een actor bestaat immers enkel en alleen in zijn relatie tot andere actoren.

Nog even terug naar het begrip actor. Zoals ook staat in het stuk uit mijn scriptie is een actor ook altijd een netwerk. Een actor bestaat zelf altijd uit meerdere actoren. Dit roept de vraag op wat je aan het begrip actor hebt. Daar komt het begrip punctualisering om de hoek kijken. De idee van punctualisering is dat een externe actor een netwerk kan gaan zien als één enkele actor.

“[I]f a network acts as a single block, then it disappears, to be replaced by the action itself and the seemingly simple author of that action. At the same time, the way in which the effect is generated is also effaced: for the time being it is neither visible, nor relevant” (Law 2003: 5).²

¹ Latour benadrukt in een dialoog met een student dat ANT niet als methode gebruikt kan en zou moeten worden, doch eerder als een gids. Het wijst de onderzoeker op de relatie tussen de onderzoeker en het onderzochte. ANT is niet toepasbaar als methode (2005: ???). Ik gebruik het begrip methode in een bredere zin om het te onderscheiden van ANT als filosofie. Methode is hier te begrijpen als een poging tot toepassen, een methode in wording.

² In mijn scriptie pas ik dit idee toe op de verhouding tussen maakproces en product: “Door opnieuw te kijken naar het onderzoek naar transdisciplinaire maakprocessen kan punctualisering geïllustreerd worden.

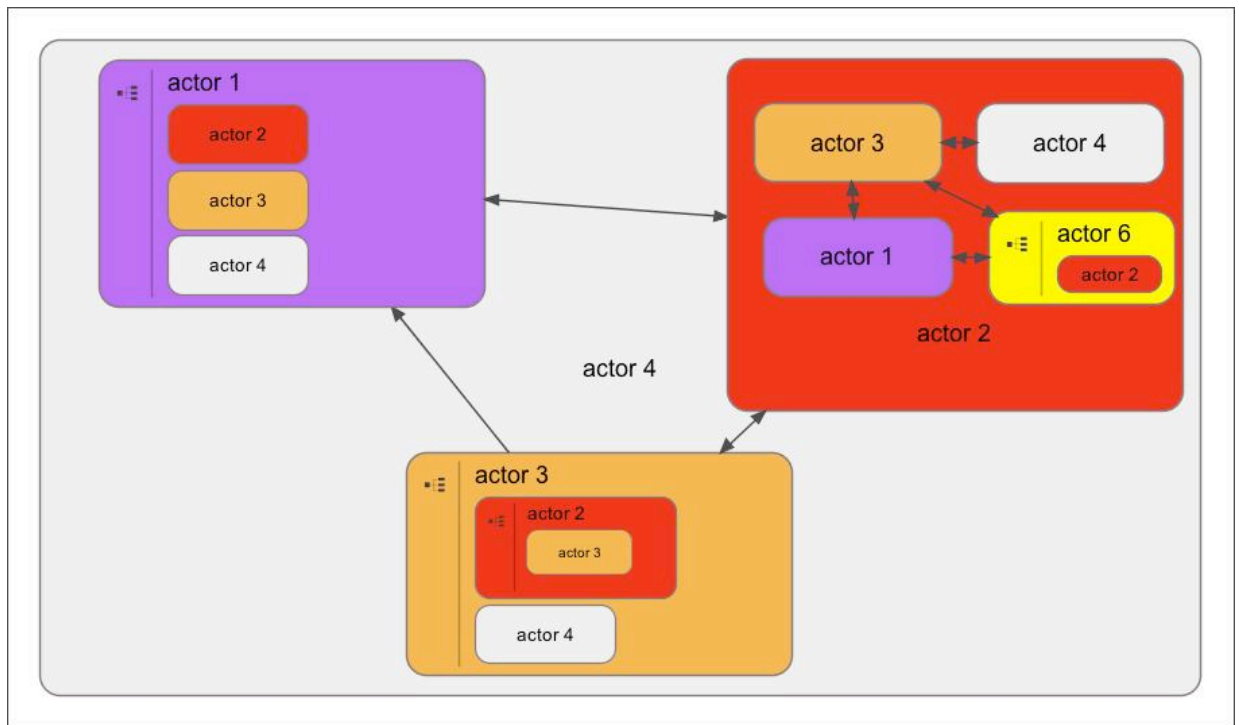
Ik denk dat je vanuit dit idee op twee manieren onderzoek kan doen naar een actor. Ten eerste kun je het netwerk gaan onderzoeken waar de actor zich in bevindt. Bij een theatervoorstelling ga je kijken naar de maatschappelijke context, het theater, het publiek et cetera. Het tweede wat je kunt doen is het netwerk ín de actor onderzoeken. Dit is wat ik doe in mijn onderzoek: in de voorstelling (=actor) *The Respons(e)ible Project* is een netwerk verscholen, het maakproces. In beide gevallen heb je gelijk met de opmerking dat een actor pas interessant is in relatie tot andere actoren.³

Goed, hoe van hieruit naar jou vraag? Wat ik eigenlijk duidelijk probeer te maken is dat een actor geen vaststaand gegeven is, het is een tijdelijke waarneming. Om het jezelf als onderzoeker gemakkelijker te maken benoem je deze tijdelijke waarneming tot een vast gegeven: een actor. De grens van een actor is thans een geconstrueerde, imaginaire grens. Maar wel een die nuttig kan zijn om overzicht en inzicht te krijgen in een actor-netwerk.

Wat is dan de beste manier om een relatie weer te geven? Ik denk dat de eigenschappen van de relatie verscholen liggen in de actor zelf. Je kunt een relatie dus weergeven als een lijn tussen twee actoren, maar deze niet zomaar een label geven. Ik ga proberen dit met behulp van VUE te verduidelijken. Ik heb nog steeds moeite met enkele eigenschappen van VUE. Met name de hiërarchie en het feit dat het niet echt mogelijk is om verandering te verbeelden. Maar toch een poging, waarin ik de eigenschappen van de ene actor plaats ín de andere actor. De lijnen zijn daar ter verduidelijking. In actor 2 zie je terug dat de actoren binnen een actor ook weer relaties kunnen aangaan. Daarnaast kan actor 3 een actor zijn in actor 2 die zich in actor 3 bevindt.

Zowel na afloop als tijdens het maakproces van een voorstelling kan deze voorstelling gezien worden als een product en daarmee als een enkele actor. Dit is ook de manier waarop de toeschouwer de voorstelling ervaart. Als één punt, één actor. Op deze manier kan de voorstelling ook geplaatst worden in de context. De relatie tot de toeschouwer, de relatie tot andere voorstellingen, andere kunstwerken, de maatschappij enzovoort. Het kan gezien worden als een actor in een ander netwerk van actoren”.

³ Ik hoop niet dat het nu lijkt dat er een niveaoverschil is tussen deze twee perspectieven. In principe zijn het niet twee verschillende niveaus, maar kan een enkele actor een rol spelen op beide niveaus. Ze zijn altijd met elkaar verbonden. Misschien moeten we hier denken aan een Möbiusband, een Kleinfles, of één enkel plateau dat gevouwen, maar nooit gescheurd wordt?

Afbeelding 1: Actor-netwerk

Mede op advies van Karlijn heb ik een voorbeeld gaan verzinnen ter verduidelijking. Een korte scène: de handscanner uit The Respons(e)ible Project bijvoorbeeld. De participant wordt in deze scène gevraagd zijn hand op een scanner te leggen. Tijdens het scannen vraagt een acteur enkele korte vragen. Wat gebeurt er in deze scène?

Dankzij de theatrale context ziet de participant alles zowel fictief als reëel. Hij is én zichzelf, én een testpersoon bij een bedrijf. Dankzij de relatie met de acteur veranderen ze beide: de acteur bedient (als medewerker van het bedrijf) de participant (als testpersoon). De scanner is niet een doorgewone scanner, maar wordt een onderdeel van een groot computersysteem die niet alleen je hand scant, maar ook de fysieke reactie van de participant op de vragen. Zo is ieder actor steeds iets aan het worden in relatie tot een andere actor.

Zoals je in onderstaande afbeelding kan zien heb ik de pijlen nog iets aangepast. De pijlen verwijzen actoren nu naar zichzelf in andere actoren. Actor 6 is nu het geheugen van actor 2, maar ik weet nog niet wat ik daarmee precies wil zeggen. Ik ga er binnenkort nog eens naar kijken.

Mijn enige vraag aan jou op dit moment is, of je kan reageren op bovenstaande ideeën vanuit de idee van objectgeoriënteerd denken. Zie je nog steeds verbanden? Is er een achterliggende, meer filosofische, gedachte achter objectgeoriënteerd denken, of is het echt een praktische technologische methode volgens jou?

Met vriendelijk groet,

Jochem

Deze brief is onderdeel van een correspondentie tussen Joris Weijdom en Jochem Naafs van het Lectoraat Theatrale Maakprocessen. Middels deze correspondentie hopen zij inzicht te krijgen in de kennis van de ander met betrekking tot transdisciplinaire maakprocessen en in het bijzonder het gebruik van interactieve digitale technologie in het maakproces (repetitieproces) van theater. Trefwoorden: ANT (actor-netwerk theorie), objectgeoriënteerd denken, theater, technologie, transdiscipline, maakproces, VUE.